

РОЗДІЛ 4

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.018.8:373.011.3-051

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ У ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Голуб Н.П., Голуб В.М.

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

У статті проаналізовано стан досліджуваної проблеми у педагогічній та методичній літературі. Уточнено зміст дефініцій «дослідницькі уміння» та «дослідницька діяльність». Розглянуті теоретичні основи формування готовності до дослідницької діяльності у студентів дошкільної та початкової освіти. Проаналізований стан готовності майбутніх педагогів до проведення дослідницької діяльності. Визначені ефективні умови формування дослідницьких умінь у майбутніх фахівців.

Ключові слова: дослідницька діяльність, дослідницькі уміння, вчителі початкових класів, вихователі дитячих закладів освіти, майбутні фахівці, дошкільна освіта, початкова освіта.

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні ставить перед закладами вищої освіти суттєві вимоги до підготовки спеціалістів. Сучасні соціально-економічні процеси викликали необхідність переходу вищої школи на нову концепцію підготовки майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти, підвищення рівня їх професіоналізму, компетентностей та інтелектуальної культури.

На питанні професійної підготовки майбутніх спеціалістів дошкільної та початкової освіти акцентується увага у низці законодавчо-нормативних документів – Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Базовому компоненті дошкільної освіти, Державному стандарті початкової загальної освіти, Національній доктрині розвитку освіти тощо. У цьому зв'язку підготовка вихователів дитячих закладів освіти та вчителів початкових класів повинна відповідати сучасним запитам соціуму, зростанням обсягів наукової та технічної інформації. Вона має включати оволодіння методами самостійного пошуку, аналізу та синтезу процесів, які проходять в освітній і професійній діяльності та її корекції. Разом з тим зростають вимоги суспільства до вдосконалення педагогічної майстерності вчителів і вихователів, їх готовності орієнтуватися

в складних проблемах навчання та виховання підростаючого покоління.

Соціальне замовлення на фахівців дошкільної та початкової освіти, які повинні забезпечити всебічний розвиток особистості дітей, адекватно ставить вимоги до поліпшення їх підготовки.

Стратегія розвитку сучасного українського суспільства, загальне реформування освіти, особливості сучасного контингенту дітей та їх батьків зумовлюють необхідність підвищення вимог до професійної підготовки майбутніх вихователів дитячих садків та учителів початкової школи. У зв'язку з тим, що останніми роками кількість функцій вихователя та вчителя початкової ланки освіти значно розширилася, не втрачає своєї актуальності їх дослідницька діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність підготовки фахівців до проведення педагогічних досліджень у майбутній діяльності зумовлена вимогами Державного стандарту вищої педагогічної професійної освіти. Серед загальних характеристик освіченості фахівця виокремлюють навички володіння сучасними методами дослідження, обробки та використання інформації у фаховій діяльності. Все це актуалізує проблему підготовки майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти до дослідницької діяльності.

Аналіз літературних джерел засвідчує, що окремі питання дослідницької діяльності знайшли своє висвітлення у різних аспектах:

- особливості професійної підготовки у закладах вищої освіти України (Р. Вернидуб, К. Істоміна, М. Клепар, Н. Муқан, В. Третьякова та інші);

- визначення структури професійної діяльності та складові професійної компетентності майбутнього фахівця (І. Зязюн, С. Мартиненко, О. Савченко та інші);

- розвиток педагогічних здібностей, особливості педагогічної майстерності та творчості (О. Бугрій, З. Левчук, А. Макаренко, Н. Меньшикова, Я. Понамарьов, С. Сисоева);

- науково-дослідна діяльність студентів (В. Борисов, І. Каташинська, Є. Кулик, В. Литовченко, А. Момот, Є. Спіцин, В. Шейко, Н. Яковлева);

- професійна підготовка до дослідницької діяльності (С. Балашова, В. Борисов, І. Каташинська, В. Литовченко, Н. Пузирьова, І. Шапошнікова);

- проблеми інтелектуальної спрямованості педагогічної професії та формування дослідницького потенціалу фахівців (Н. Амеліна, В. Сластенін, О. Савченко та інші).

Питання професійної підготовки майбутніх фахівців відображені також і в дослідженнях зарубіжних учених Дж. Бердея, Т. Букера, Р. Бремвея, Д. Гайкса, Б. Гормана, Е. Міранте, Т. Томазі, Т. Стінета.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Відомо, що педагогічна діяльність є дослідницькою та творчою за своїм характером і змістом. Однак практичні дослідження, проведені С. Ільїним [9], І. Каташинською [10] та іншими науковцями, свідчать, що не завжди діяльність педагогів можна вважати творчою, дослідницькою, спрямованою на пошуки найефективніших шляхів навчання та виховання дітей. Разом з тим у педагогічній літературі часто отождожуються поняття «науково-дослідна робота», «навчально-дослідна робота», «дослідницька діяльність», «дослідницька компетентність».

Багатогранність та неоднозначність розуміння дефініцій «дослідницька діяльність» та «дослідницькі уміння» зумовлює більш ґрунтовне вивчення зазначеної теми.

Мета статті. Головною метою статті є розгляд теоретичних основ формування готовності майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти до дослідницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Навчально-дослідницька діяльність – це пізнавальна активність студентів, яка відзначається свідомим застосуванням методів наукового дослідження на всіх етапах навчальної роботи [1].

В. Андреев зазначає, що навчально-дослідницька діяльність – активне оволодіння студентами знаннями, орієнтованими на розвиток дослідницьких вмінь та здібностей. Складо-

вими дослідницької діяльності є дослідницькі вміння, що формуються у студентів – майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти під час навчання у закладах вищої освіти [2].

Г. Гловин під дослідницькими вміннями розуміє систему інтелектуальних і практичних умінь навчальної праці, необхідних для самостійного виконання дослідження [6].

Проблемі формування дослідницьких умінь майбутніх вихователів у професійній підготовці присвячені праці Л. Артемової, Ю. Волинець, А. Богущ, Н. Гавриш, О. Запорожця, А. Люблинської, Т. Поніманської та інших учених.

Науковим основам підготовки майбутнього педагога і формуванню його особистості присвячені роботи С. Вітвіцької, С. Гончаренко, З. Курлянд, Н. Мачинської, В. Юрченко та інших.

Більшість науковців, серед яких В. Беспалько [3], Г. Гранник [7], В. Журавльов [8], О. Савченко [11] наголошують, що в сучасних умовах учитель має бути дослідником, який має готовність до проектування, творчості та інновацій. Відповідно, такий спеціаліст має володіти вміннями проводити дослідження і в закладах дошкільної та початкової освіти.

Ю. Волинець вказує, що дослідницька діяльність майбутніх фахівців включає здобуття професійних знань, активну пізнавальну діяльність, спрямовану на формування дослідницьких якостей і вмінь, які сприяють особистісно-професійному розвитку та саморозвитку [5]. Результатом дослідницької підготовки є готовність до професійної діяльності в цілому та до дослідницької зокрема.

Дослідницькі уміння доцільно розглядати як уміння, що поєднують теоретичні знання і практичні вміння та забезпечують здатність особистості до самостійних спостережень, узагальнень, аналізу процесів і явищ дійсності, а також набуття нових знань і застосування їх відповідно до поставленої мети дослідницької діяльності. Дослідницькі уміння – це сукупність інтелектуальних, практичних і організаторських умінь, які спрямовані на виконання діяльності дослідницького характеру.

Процес формування дослідницьких умінь майбутніх фахівців дошкільних та початкових навчальних закладів визначається як цілеспрямований спосіб передачі та засвоєння теоретичних знань протягом систематичного вирішення дослідницьких завдань, розв'язання задач, результатом якого є готовність майбутніх спеціалістів до дослідницької діяльності.

Дослідницьку діяльність можна розглядати як складову дослідницької компетентності. На думку О.В. Бережної, дослідницька компетентність – це особлива функціональна система психіки і пов'язана з нею цілісна сукупність якостей людини, які забезпечують її можливість бути ефективним суб'єктом цієї діяльності [4]. Дослідницька компетентність розглядається також і як інтегральна характе-

ристика особистості фахівця, що включає знання, вміння, досвід та певні цінності.

Дослідницьку діяльність можна розглядати і як результат професійної підготовки до цього виду діяльності, оскільки вона інтегративно входить до загальної системи професійно-педагогічної підготовки спеціалістів і складається з мотиваційно-ціннісного, діяльнісно-практичного, когнітивного, та дослідницького компонентів.

Ефективність формування дослідницьких умінь у майбутніх фахівців дошкільної і початкової освіти залежить від методів педагогічного впливу та створення креативного освітнього простору для проведення досліджень.

Вивчення стану сформованості дослідницьких умінь студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» УДПУ імені Павла Тичини свідчить про те, що переважна більшість студентів (60,2%) є теоретично підготовленими до проведення дослідницької діяльності. Вони прагнуть опанувати методику проведення фенологічних спостережень, ведення щоденників погоди та природи, експериментів, які передбачені програмами дошкільних закладів та початкової школи. Ці студенти працюють над науковими роботами, беруть участь у конкурсах, конференціях та олімпіадах. Решта студентів (39,8%) мають нижчий рівень підготовки до проведення дослідницької діяльності. У навчальному процесі їм пропонують завдання, які розвивають допитливість, інтерес до досліджуваних явищ, дослідницькі уміння, логічне мислення та творчі здібності.

Навчальні предмети «Природознавство» і «Основи екології та природознавства» мають належні можливості для формування дослідницьких умінь засобами інтеграції та диференціації, оскільки ґрунтуються на систематичних спостереженнях за природними об'єктами та явищами.

З метою формування дослідницьких умінь нами практикувались проблемні лекції, лекції-діалоги, педагогічні експерименти, евристичні бесіди, виконання творчих завдань, самостійні дослідні роботи, рольові ігри тощо.

Важливе значення мала навчальна практика з природничих дисциплін для формування дослідницьких умінь. Студенти мали змогу самостійно обрати об'єкт для спостережень при проведенні екскурсій у різноманітні біогеоценози під час сезонної польової практики. Такий вид роботи допомагав майбутнім спе-

ціалістам покращити якість професійної підготовки та стимулював використання набутих теоретичних знань у практичній роботі.

Ми прагнули поєднати різні види професійної підготовки студентів із застосуванням системи диференційованих та індивідуальних завдань, здійснювали індивідуальний підхід до змісту студентських досліджень, пропонували варіативність методів проведення досліджень, здійснювали професіоналізацію пізнавальної діяльності студентів тощо.

Для формування дослідницьких умінь у майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти до навчального плану введений предмет «Основи наукових досліджень», який має на меті вивчення методології науково-дослідницької діяльності та вдосконалення методики проведення експерименту.

Дослідницька компетентність передбачає сформованість дослідницьких умінь. Майбутніх фахівців навчали володіти інформаційними технологіями, вміло використовувати наукову інформацію у запропонованих дослідженнях.

Дослідницька діяльність у закладах дошкільної та початкової освіти – це спосіб навчання чомусь новому. Формування дослідницьких умінь відбувається шляхом експериментування та проведенням спостережень. Майбутній педагог-дослідник у процесі спілкування з дітьми, має виховувати їх особистим прикладом. Організуючи дослідницьку діяльність педагог має сформулювати необхідні дослідницькі риси у своїх вихованців – зацікавленість, допитливість, спостережливості, відповідальність, комунікативні вміння. Сьогодні вимагає навчити дітей працювати в команді, прогнозувати, пояснювати, аналізувати та узагальнювати результати дослідження.

Висновки і пропозиції. Дослідницька компетентність – усвідомлена готовність майбутнього фахівця дошкільної та початкової освіти здійснювати активну дослідницьку діяльність. Дослідницька діяльність є складовою дослідницької компетентності. Дослідницькі вміння – це складова частина дослідницької діяльності. Результатом формування дослідницьких умінь є готовність майбутніх спеціалістів до професійної діяльності.

На нашу думку, подальшого вивчення потребують психологічні умови підготовки майбутніх фахівців до дослідницької діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Список літератури:

1. Амеліна Н.С. Навчально-дослідна робота студентів педагогічного вищого навчального закладу (у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу) : дис. ... канд. пед. наук : 13.01.01 / Н.С. Амеліна. – К. : НПУ ім. Михайла Драгоманова, 2006. – 243 с.
2. Андреев В.И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В.И. Андреев. – М. : Высшая школа, 1981. – 240 с.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М. : Педагогика, 2009. – 192 с.
4. Бережнова Е.В. Профессиональная компетентность как критерий качества подготовки будущих учителей / Е.В. Бережнова // Компетенции в образовании: опыт проектирования : сб. науч. тр. / под ред. А.В. Хуторского. – М. : ИНЭК, 2007. – 327 с.

5. Волинець Ю.О. Роль і місце дослідницької діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у структурі професійної діяльності / Ю.О. Волинець // Zbior raportow naukowych. «Pedagogika. Wspolczesne tendencje w nauce i edukacji» (30.01.2016–31.01.20165) – Warszawa : Sp. Z o. o. «Diamond trading tour», 2016. – S. 111–115.
6. Гловин Н.М. Формування дослідницьких умінь з дисциплін природничо-математичного циклу в студентів агротехнічного інституту в процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Гловин Надія МIRONІВНА; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2007. – 207 с.
7. Гранник Г.Г. Психологическая модель процесса формирования умений / Г.Г. Гранник // Вопросы психологии. – 2009. – № 3. – С. 56–65.
8. Журавлев В.И. Взаимосвязь педагогической науки и практики / В.И. Журавлев. – М., 2014. – 245 с.
9. Ильин С.П. Умения и навыки: переменные вопросы / С.П. Ильин // Вопросы психологии. – 2006. – № 2. – С. 23–29.
10. Каташинська І.В. Формування дослідницьких умінь у майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / І.В. Каташинська. К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2002. – 229 с.
11. Савченко О. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу / О. Савченко // Початкова школа. – 2009. – № 8. – С. 1–6.

Голуб Н.П., Голуб В.М.

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ФОРМИРОВАНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УМЕНИЙ У СПЕЦИАЛИСТОВ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье проанализировано состояние исследуемой проблемы в педагогической и методической литературе. Уточнено содержание дефиниций «исследовательские умения» и «исследовательская деятельность». Рассмотрены теоретические основы формирования готовности к исследовательской деятельности у студентов дошкольного и начального образования. Проанализировано состояние готовности будущих педагогов к проведению исследовательской деятельности. Определены эффективные условия формирования исследовательских умений у будущих специалистов.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, исследовательские умения, учителя начальных классов, воспитатели детских учреждений образования, будущие специалисты, дошкольное образование, начальное образование.

Golub N.P., Golub V.M.

Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

FORMATION OF RESEARCH SKILLS IN SPECIALISTS OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

Summary

The article analyzes the state of the problem in the pedagogical and methodical literature. The essence of the definitions "research skills" and "research activity" is specified. Theoretical bases of readiness formation to research activity at students of pre-school and primary education are considered. The state of readiness of future teachers to conduct research activities is analyzed. Effective conditions for the formation of research skills in future specialists are determined.

Keywords: research activity, research skills, primary school teachers, pre-school trainers, future specialists, pre-school education, primary education.